

Написане мишається

Олеся Омельчук

МИХАЙЛО РУДНИЦЬКИЙ ПРО ЄВГЕНА МАЛАНЮКА

У 1920–1930-х роках між Михайлом Рудницьким та авторами вістниківського кола розгорнувся великий і тривалий у часі літературний діалог. Їхня взаємна рецепція, позначившись на текстах багатьох літераторів, на полемічних статтях між часописами й окремими авторами, охоплює величезний спектр літературних проблем, пов'язаних із особливостями історичної ситуації. Невід'ємною частиною тогочасного літературно-критичного процесу стали дискусії щодо європеїзму та національного компоненту в мистецтві, проблеми українсько-польської та українсько-російської культурної взаємодії, питання про методи, завдання і стиль літературної критики.

Поетичні твори Є. Маланюка побачили світ на сторінках “Літературно-наукового вістника” (Львів) 1924 р. й поступово його участь у журналі набирає обертів. М. Рудницький починає активно дописувати до журналу за рік до того: 1922 р. там почали з'являтися його вірші, а 1923 р. виходять дві його статті, відгуки на твори українських письменників та на переклади¹. У цей же період він стає одним із редакторів газети “Діло” (Львів), але очевидно, що причини згасання його співпраці з “ЛНВ” зумовлені незгодою із самим духом і ціннісною системою вістниківського письма. У 1924–1925 рр. на сторінках “ЛНВ” було надруковано кілька віршів М. Рудницького, на цьому співпраця й завершилася.

Полеміка між редакцією “Діло” й “ЛНВ”, а також між низкою інших видань, до яких були причетні Є. Маланюк, Д. Донцов і М. Рудницький, складає велику і важливу частину творчої біографії трьох літераторів. Показовий факт: в архіві М. Рудницького, попри очевидні ризики у період післявоєнної радянської окупації, багато десятиліть зберігалися примірники “ЛНВ” із його статтями, – вони були заховані серед масиву рукописів і машинописів разом із його ж дописом-спогадом “Париж 1919. Преважке становище української делегації на Мирову конференцію”².

1929 р. українське літературне середовище збурила публікація М. Рудницького у польськомовному часописі “Chwila” (Львів) під назвою “Сучасна українська література”, де було згадано О. Бабія й Є. Маланюка як молодих поетів, що прагнуть бути пророками бойового націоналізму на противагу настроям меланхолії. Цю статтю розкритикували “ЛНВ” і “Дзвони” (Львів), а “Новий час” запропонував її переклад з огляду на резонанс³.

¹ Рудницький М. Шарль Бодлер // Літературно-науковий вістник. – 1923. – Кн. 6 – С. 138–146; Рудницький М. Гюстав Флобер // ЛНВ. – 1923. – Кн. 3. – С. 322–330; Рудницький М. Максим Рильський. Синя далечинь. Павло Филипович. Земля і вітер. Тодось Осьмачка. Круча. Григорій Косинка. На золотих богів // ЛНВ. – 1923. – Кн. 8. – С. 369–371; Рудницький М. Альфред де Мюссе. Тиціянів син. Оповідання; Андреа дель Сарто. Драма в трьох діях / Пер. з франц. С. Пашенка. Видавництво “Чайка” // ЛНВ. – 1923. – Кн. 3. – С. 377.

² Стаття опублікована: Календар “Червоної Калини” на 1939 рік. – Львів: накладом Вид-ва “Червона Калина”, 1938. – Вип. XVIII: Україна на дипломатичному фронті: альманах “Червоної калини”. – С. 119–128.

³ Rudnicki M. Współczesna literatura ukraińska // Chwila. – 1929. – № 3520 (10.01.1929). – С. 41–42. Переклад цієї статті: Сучасна українська література / Др. Міхал Рудніцкі; з польськ. пер. О. Дніпровський // Новий час. – 1930. – 3 берез. (чис. 7). – С. 8. – (Література і Мистецтво). Це джерело підказане дослідницею творчості М. Рудницького С. Когут.

М. Рудницький і Є. Маланюк неодноразово перетиналися на сторінках одних і тих самих видань або з приводу певних літературних подій. Серед таких – історія із появою журналу “Ми”, перше число якого вийшло під редакцією Є. Маланюка й містило статтю М. Рудницького “Європа і ми”¹. Саме різка реакція Д. Донцова на появу цього видання і статтю М. Рудницького спонукали Є. Маланюка майже відразу покинути “Ми”, а от М. Рудницький продовжує співпрацю, неодноразово згадуючи у своїх книжкових оглядах перекладачів, письменників та есеїстів, причетних до цього журналу, а також прізвище Є. Маланюка².

1934 р. журі літературної премії від “Товариства письменників і журналістів імені Івана Франка”, у складі якого був і М. Рудницький, відзначили “Земну Мадонну” Є. Маланюка, хоча премії йому не призначили, через що в літературному середовищі звучало невдоволення. Деяко пізніше в редакovanій М. Рудницьким газеті “Назустріч” (Львів) з’являлися розвідки С. Гординського про Маланюкові поетичні книжки.

Попри взаємний критицизм Маланюка і Рудницького, які акцентували на своїх розходженнях, їхня творчість має спільні точки дотику. Це, приміром, співпраця з польськими часописами у міжвоєнний період, контакти й інтерес до літературної групи “Skamander”. Або інший аспект, про який згадує О. Гнатюк і який показує спільну позицію двох критиків: у статті “Тичина польською мовою” (1941) М. Рудницький, відгажуючись на публікацію творів Тичини, виданих під егідою радянської влади, “сказав між рядками те, що було б абсолютно неприпустимим у київському виданні: нагадав про велич ранньої творчості поета під приводом докладного аналізу перекладу найскладніших його творів”³. Як відомо, для Маланюка ранній Тичина був беззаперечним поетичним авторитетом.

О. Тарнавський зауважує: “Рудницького не могли не знати: це була загальновідома літературна особистість, з думкою якої рахувались і приятелі, яких в нього було не надто багато, і вороги, що їх він мав і направо, і наліво”⁴. Як і Рудницький, Маланюк не вирізнявся ні м’яким стилем полеміки, ні багатими дружніми стосунками. Прикметно й те, що обидва письменники зрішили тими ж якостями, які закидали один одному чи своїм ідейним супротивникам (неповнота подачі тих чи інших літературних персоналій, необ’єктивність щодо ідеологічних опонентів, надмірний есеїзм у літературознавчих розвідках, одноманітність аргументації тощо). Хоча М. Рудницький і Є. Маланюк посилювали образ один одного як ліберала в першому випадку чи націоналіста в другому, весь час ніби спонукаючи читачів прийняти свою сторону, діалоги вістниківців та Рудницького не лише затягували в свою орбіту інших митців, а й ставали частиною інших авторських дискурсів. Так формувався специфічний культурний інтертекст, в якому співіснула велика кількість текстів, літературних подій і біографій.

Пропонуємо п’ять текстів М. Рудницького, які є лише невеликим фрагментом літературно-критичного полілогу, що розгортався на шпальтах газети “Діло”: “Українська поезія у польському журналі” (№31 за 10 лютого 1933 р.), рецензія на книжку поезій “Земна Мадонна” (№17 за 23 січня 1935 р.), “Пропагандова брошура про нашу літературу” (№242 за 30 жовтня 1938 р.), рецензія на книжку поезій “Перстень Полікрата”

¹ Дмитро Донцов не проминув нагоди прокоментувати це число журналу “Ми” і статтю М. Рудницького. Див: Донцов Д. “Ми”. Осінь, 1933, кн. 1 // Вісник. – 1933. – Кн. 10. – С. 779–780. Підпис: М. А.

² Рудницький М. Історія України французькою мовою // Діло. – 1933. – № 172. – С. 2. Джерело підказане Н. Лисенко-Єржиківською.

³ Гнатюк О. Відвага і страх / Пер. з польської М. Боянівської. – Київ: Дух і Літера. – 2015. – С. 292.

⁴ Тарнавський О. Літературний Львів 1939 – 1944: Спомини. – Львів: ЛА “Піраміда”, 2013. – С. 27.

(№109 за 14 травня 1939 р.), а розвідку “З модерної літератури й української динаміки” (№№209, 210, 211 за 8, 9, 10 серпня 1935 р.) подаємо у скороченому вигляді. Стиль М.Рудницького в основному збережено.

Українська поезія у польському журналі

У 4-ім числі з 1933 р. варшавського тижневика “Вядомосьці Літерацке” появилася уперше за 10 літ “українська колюмна”, цебто сторінка про українську літературу. Не тільки той дуже поширений польський журнал, меткий, всесторонній, що дуже добре інформує про появи чужих літератур, але взагалі всі польські журнали разом із усією польською пресою не знають і не хочуть знати нічого про наше письменство. Мають поляки вчених і письменників, що цікавляться Японією та старим Вавилоном, та не мають нікого, хто стежив би за духовим життям найб[лижчих] своїх сусідів. Коли кілька літ тому польські професори з-під стягу слав’янознавства під проводом заслуженого Брікнера видали спільну книжку про слав’янські мови та літератури, про українську та російську були там нісенітниця, запозичені з другої руки.

Не диво, що про українську літературу мусять поляків інформувати самі українці. Поет Євген Маланюк вибрав для “Вядомосьці Літерацких” на початок дуже пригожу тему – сучасну поезію¹. Саме лірика розвинулась у нас після війни несподівано сильно. Стаття написана дуже добре – з розмахом, суцільно, справді ефективно, саме так, що читач може набрати деякої пошани для скількості наших талантів. В огляді своїм бере вона на увагу тільки поетів від 1917 р. Ідуть по черзі: Тичина, Максим Рильський, Филипович, Плужник, Марко Вороний, Бажан, Терещенко, Шкурупій, Сосюра. Характеристика трьох перших дуже добра, ефектовна.

Важко погодитись із “заохотою до безпосереднього зазнайомлення із поезією Тичини, яка кожному слов’янині буде “музично” зрозуміла, навіть без знайомості української мови”. Цитати, наведені в оригіналі, нічого не кажуть полякові, що не знає добре нашої літературної мови; слова “арфами, арфами золотими, голосними, обізвалися гаї самодзвонними...” поляк читатиме з польськими наголосами “арфáми”, “дзвонними”, “квітáми” “закосичéна” – і вся поезія пропала. Відомо, що навіть земляки-галичани інколи не схоплюють чару рідної поезії, коли ставлять неправильні наголоси.

Не хочемо заводити дискусію на тему загальних дефініцій, якими автор хоче пояснити поодинокі етапи нашої поетичної творчості. Це дефініції здебільшого метафоричні: “Потичинівську добу української поезії можна назвати дорогою від стихії через форму до речі (предмету), себто дорогою, що веде у зовсім протилежнім напрямку до того, яким ішов Тичина: не визволена з форми музика, як внутрішня суть поезії, не здематеріалізоване музикою слово (або радше музика, що ще не стала словом), але слово, введене в рух музикою, музичною енергією формоване як річ”. Хто як може, так нехай розуміє. Незалежно від тих абстрактних теорій автор робить одну фактичну помилку, коли вважає творчість школи т. зв. неокласиків (Рильського, Зерова, Филиповича) немов би другим етапом поезії Тичини. Неокласики мали за собою працю і досвід перед Тичиною, і навіть віком не є молодші від нього.

Поруч чільніших радянських поетів Е. Маланюк поклав на закінчення статті цілу низку імен, близьких собі ідеологічно. Український читач буде навіть здивований деякими іменами: Липа, Дараган, Стефанович, Лівицька, Мосендз, Чирський, Ольжич. Ось і все. Це поети т. зв. еміграції. При кожному із них якийсь сильний комплімент: “міцна індивідуальність”, “дозрілий поет”, “мистець

¹Malaniuk E. Poezia ukraińska ostatniej doby // Wiadomości Literackie. – 1933. – №4. – С. 2. У газеті ця стаття датована 1931 р.

віршованого слова”, “спеціально вражливий”, “молодець, надиханий ідеалами хоробрості та лицарства”. Все це однодумці Є. Маланюка – поети з-під його бойового стягу. Галицького імені *ні одного!* Якби хто хотів бути злобний, то міг би добачувати у такій інформації досить сумнівну тенденцію, що взагалі не вважає галичан українцями. Адже без порівняння вище згаданих тут емігрантських імен стоїть Купчинський і Бабій, коли вже Маланюкові не хотіло перелізти через горло прізвище Бобинського, таки доброго поета.

Є. Маланюк належить до ясно означеного гурта боєвиків-поетів, і він так формулює завдання сучасної поезії: “Сучасна українська поезія це нині самостійний прояв духа; на наших очах організовує вона у масах національну психіку, наставлену на здійснення історичних завдань України”.

Кожному поетові вільно мати свої ідеали і вірити, що він працює для їх здійснення. Нам здається, що помилка Маланюка і його товаришів саме та сама, яку він добачує у поетів-комуністів, що хочуть залізобетонними строфами “організувати психіку мас”. Перша їх помилка у тім, що ці строфи – преінтелігентська, штудерна, виманіжена мова професіоналів, часто не зрозуміла і для інтелігентів, друга: буцімто поет може нині виконувати роль народного бандуриста. Якби вартість поезії залежала від суспільних ідеалів поета, то кожний поет мусів би спершу пройти добру школу історичних, соціологічних і філософічних студій... А тоді щойно побачив би, що його ідеали рідко можуть стати гаслами для організування національної психіки.

Нашим молодим бойовим поетам (з обох боків барикади) видається надто часто, наче Ростановому когутикові (Шантеклерові), що вони своїм піянням викликають схід сонця.

* * *

Євген Маланюк “Земна Мадонна”.

IV книга лірики (Видавництво “Київ”)

Заголовок цієї книжки не відповідає її змістові тому, що тільки невеличка її частина присвячена “Земній Мадонні”, і вона теж повна мотивів, що належать до зовсім іншої теми. Заголовок цей не характеризує нової збірки Маланюка, що як і досі найбільше захоплений національними мотивами і найсильніший у моментах великого патріотичного обурення. Його любовна лірика, серед якої можна знайти не одну майстерну поезію, сильну своїм настроєм, сміливу не одним блиском, якимось дивно підпорядкована діалектиці, що полонила поета легкістю роздумувати на тему минулого й майбутнього. Маланюк поставив себе на трибуну, з якої промовляє “до живих, мертвих і ненарождених земляків” своїх – промовляє палко, проречисто, – на жаль, не завжди в такому тоні, як це вільно поетові.

Маланюк, пишучи вірші, попадає в транс і тоді підлягає сугестії, що історичні перспективи та ідеї роз’яснюються йому від блисків його натхнення. Роль, яку взяв він на себе, похвальна; поезія потребує теж пробудників, що вміють розворушувати великі суспільні ідеї. Та це роль дуже, дуже важка. Найбільшому поетові Франції Вікторові Гюго критики досі не можуть вибачити того, що він ставав суспільним філософом і там, де гадав роз’яснювати, – затемнював ідеї. Роз’яснювати ідеї не діло поета, це правда, але вони повинні ставати для нього спонукою до творчого пориву, а не павутинням, в якому б’ється як муха, розриваючи майстерне шитво лірики.

Візьмімо дуже характерний приклад. Є у збірці Маланюка поема “Марії Башкирцевій”. Все те, що сказано тут про цю геніальну малярку та авторку “Денника”, не має нічого спільного зі справжнім її портретом – ні фізичним, ні духовим. Якби на поемі була присвята “Жанні Д’Арк” або “Мотрі Кочубеївні”, за винятком кількох слів, різниці не було б ніякої.

...І раптом – кров. І раптом криці скрегіт,
І запах зла, землі хмільний наркоз.
Гул (?) низьколобих орд, дикунський регіт
Під тьмою (?) хмар, під наростанням гроз (?).

І раптом – вибух буряного бою.
Крицевий свист і списи блискавок.
І все нещадніш рухає юрбою
Нищительний (?) непереможний крок.

І серце важчає, і набрякають жили,
І пружиться п'ястук. І – зойкнув супокій:
Хай тиша рушиться й божеволіє бій,
Щоб на скупій землі росли! жадали! жили!

Щоб не вщухали сили моторові (?)
Історії – на всі земні краї, -
З напруги м'язів, з бурелому крові
Виконував сонату героїзм!

У такій поезії весь Маланюк. Є тут і кров, і криця, і дикунський регіт, і люблені ним епітети “тьма” та “гроза”, і зовсім не конкретні образи, як крок (нищительний!) може “нещадніш” (?) рухати юрбою і як героїзм може виконувати сонату з бурелому (?) крові. Зате, коли вслухаєшся в самі слова, не аналізуючи їх змісту, залишається враження якоїсь потенційної енергії. Саме такої енергії Маланюк як поет не має; він увесь розгублений у нервових товчках, горить бажанням показати себе крицевим. Хто не відчуває цього, може вважати його навіть бойовиком-ударником.

Він сам та його апологети казатимуть, що тут іде спір за ідеї. Важко було б нам сказати, на підставі того всього, що написав досі Маланюк, які це ідеї. Зате знаємо, що це поет з великою експресивною силою, досить доброю літературною освітою, з усіма зверхніми прикметами європейця і з сильною амбіцією прикидатись “фюрером”, якому у снах ввижаються ножі, шибениці та трупи, як повчальні зразки, гідні наслідування. Збірка Маланюка “Земна Мадонна” – приклад непересічного таланту, що ще не найшов себе, а вже поводиться так, якби був давно завершений.

Без огляду на те, який світогляд проблискує крізь поезії Маланюка, першим бажанням кожного, хто любить поезію і дбає за розвиток рідної літератури, є бажання, щоб він розвивав свій талант. При дуже великій силі його експресії вражає нас іноді те, що він таки занадто легко важить собі чистоту мови.

* * *

З модерної літератури й української динаміки <...> “Ми”. Неперіодичний літературний журнал. Книга IV, 1935. Варшава, В-во “Варяг”, 178 с.

З перекладної літератури в останньому збірнику “Ми” находимо два прецікаві нариси Гассета та Монтерлана; перекладені вони добрим знавцем західноєвропейських літератур **І. Дубицьким**. “Смерть і воскресення” іспанського філософа **Гассета** збентежить кожного, хто не знає інших речей цього автора, хто не знає малярства Ель Греко і нових студій про нього, ще й не ознайомлений з деякими сучасними ідеями, на які Гассет відповідає такою поетичною параболою.

Не більше смаку найдуть теж наші читачі в нарисі “Про чесноту розважливості” **А. Монтерлана**, француза з парадоксально іспанською душею. Розважливість у геройстві – одна з тих чеснот, яку найважче зрозуміти українцям; прищепити можна би її було тільки через інтелект, а це ж – найбільше недоступне місце

для козацьких нащадків. Увесь цей нарис, як і філософія Гассе, різко суперечні з усією бойовою частиною збірника “Ми”, де на всі вітри розмаятий молодий нині прапор оптимістично-боевої динаміки.

Найбільше здивує всіх стаття **Св. Доленги** “Поет тьми (!?) й хаосу” з приводу останньої збірки **Є. Маланюка** “Земна Мадонна”. Маланюк – учорашній співробітник “Ми” лежить тут, наче на лавці прив’язаний посторонками, і вчорашній його приятель періщить його куди попало. За що? За різні смертельні гріхи проти літератури та батьківщини. Гріхи ці зібрані в такий реєстр, що не знаєш, що тут сутнє, а що випадкове: Маланюк “поет безперечно великого таланту й великої мистецької культури”, “несподівана й будь-що-будь блискуча поява в часах, що настали безпосередньо по вгамуванні (?) української революції”, поет, якого “творчість мала **дуже поважне** значення для розвитку тогочасної української поезії та й взагалі для розвитку тодішньої української індивідуальності” (!?). Але нині Маланюк “бестія, що не має очей” і що “їй замкнені всі шляхи до кращого”, **не-українець** з “кирпатим і примітивним обличчям перестрашеної московської варварії”, невиліковно “хворий на Росію” кидається на Україну з ножем, кидає на неї “прокляття, якими по жидівськи (!?) пристрасно жонглює в своїй маніакальній, патологічній ненависті (!) до України” – “голий, чорний, незугарний і страшний, виплеканий лихом і викоханий у тьмі...сучасний Квазімодо...”

Варт поруч цієї статті прочитати статейку С. Гординського в цьому самому томі, де він пише про своєрідну методу у нашій критиці, як то співвласники одної крамнички накидаються на суперника з другої, щоб його знищити. Як виглядає така метода, показує саме С. Доленга, кидаючись з ножем на Маланюка і пристрасно жонглюючи епітетами для доказу тези; “з хвилиною, коли ти, братку, перестав іти з нами, – ти труп”. Найкумедніша тут теза про те, що Маланюк – один із провідників нашої націоналістичної ідеології в літературі, духово – не українець! Хоч сядь та й плач. З 22-сторінкового акту обвинувачення проти Маланюка нас цікавить тільки основний погляд на письменника: поет перестав бути поетом і став чужий “новій дійсності” тому, що його ідеологія перестарілась. Після великої національної невдачі вільно Маланюкові було вити вовком з болю, тепер, за останніх 10-15 років, що були “роками безперечного (!?) й для багатьох несподіваного українського ренесансу (!), що змагав нестримно (!) до точного (!) формулювання (?) поняття всеукраїнської культурної суспільності (?)” – Маланюк повинен бути національним оптимістом, бо такий “оптимізм виправданий – в цілості навіть при умові фатального у своїх наслідках існування московської окупації на Великій Україні”. Послухайте, як виглядає ця нова дійсність: “Ідуть поети рука в руку “немов завадіяцькі безжурні “трампи” з оповідань Джека Лондона. У всіх розсміяні обличчя, споловілі на сонці чуприни, очі повні життя й радості. Їм хочеться моря, весни, кохання, вони хочуть здобувати, мандрувати, віддихати свіжим повітрям і дивитися на сонце. Всі вони бундючні, закохані в своїй добі і своїй батьківщині. Всі вони вчилися по школах, що походять (?) від великих предків і що Україна найкращий, найбагатший і найоригінальніший край”.

Після цього йде 9 прізвищ таких молодих і при кожному з них крилаті фрази, повихоплювані з їх віршів на доказ, що це справжні Колумби, завтрашні завойовники нових далеких колоній для імперіалістичної України, що піде слідами Англії. Гай-гай! Нема то як молодість! Кажеш собі у кав’ярні подати чорну каву, складеш маніфеста, і одним махом перемалюєш усю дійсність!

Хто читав наших молодих поетів, знає що вони напереміну плачуть, зітхають, мріють, погрожують п’ястками і м’явкають, як наші поети з доби “Молодої Музи”, що поруч декадентських настроїв уміли теж складати боеві поклики

і бити у дзвін на тривогу, щоб рятувати батьківщину. Вірші Дригинича та Н. Холодної-Лівицької у тому самому томі “Ми” це теж тільки імпресіоністичні настрої, нині такі, завтра інші, і С. Гординський, що випадково прибрав тут позу імперіаліста, завтра може написати (як написав уже не раз) поему, яку Доленга назве 100-відсотково “дефетистичною”. Та якби і справді так було, що наш поетичний “молодняк” так розбадьорився від відкритих ним рожевих перспектив для України, то чому Маланюк не може надалі вити вовком і залишитись першорядним поетом? – не збагнеш. Якби кожний поет що 10-15 літ змінював тон ще й світогляд залежно від суспільно-політичних гороскопів, тоді його збірки поезій нагадували б річники часопису з передовицями. Помилка критика Маланюка та сама, що і самого Маланюка: вони гадають, що вартість і сила поета залежна від проповідницької публіцистики: більшість тих молодих поетів, що їх Доленга протиставляє Маланюкові, йдуть по тій самій небезпечній шляху – вірять у свою національну філософію і б’ються, мов нетлі довкола лампи, несвідомі, що те світло, до якого пруться, спалює їм крила. А пруться вони до месіаністичної філософії – кожний із них хоче бути провідником народу. Філософія для поета добра річ, але коли він не знає її і жонглює ідеями, ширить хаос у собі і довкола себе.

* * *

**“Ми”. Неперіодичний літературний журнал. Книга IV, 1935.
Варшава, В-во “Варяг”, ст. 178.**

Останній випуск “Ми” приносить дифірамбічні компліменти для книжки Ю. Липи “Бій за українську літературу”, книжки дуже пересічної, яка може захоплювати тільки тих, що зовсім не рахуються з фактами нашої дійсності та з іменами з європейської літератури, перемішаними там як горох з капустою. Любов для рідного краю – гарна річ, бажання причинитись до його сили та розвитку – ще гарніша, але помиляються наші молоді конкістадори, що національну та державну силу можна будувати на фальшивих фактах і поетичних фікціях там, де хто взявся за аналіз духових проявів сучасності. С. Доленга робить те саме з Маланюком і Липою, що Липа з різними європейськими письменниками: тут бахнув по голові, там на голову поклав лавровий вінок, байдуже, що ця голова, справді думає. Бачив я знавців нашого малярства та музики, як реготали від деяких характеристик Липи на останніх сторінках його книжки. Ті, що знають світ ідей таких письменників як, нпр., Валері, не можуть зрозуміти, як можна дочіпляти його думки до думок зовсім суперечних – мовляв: ось які авторитети за нами!

Аналіз деяких творчих проявів не може мати нічого спільного з похвальними бажаннями, щоб наша батьківщина стала передовою культурною нацією. Коли молоді хочуть похвалити культурну працю та духову силу нації – нехай звеличують її красу поезією, образами, різьбами, піснями, але нехай не повторюють вічевих фраз. Ось В. Ласовський, культурний та інтелігентний митець, що вмів теж легко орудувати пером, пише на тему “Мистецько-пластичного життя” таке: “Очевидно (?) під словами “молоде покоління” маємо на увазі виключно комплекс (?) “творець-сприймач”, що своїм взаємодіянням (! “взаємо”... з ким?) і бодай мінімальною духовою симбіозою (!) в значній мірі зумовлює (!) повстання та розвиток тривких духових цінностей” Ось вам ясно, що таке “молоде покоління”. А на кінці статті бабахнув: “І це саме тоді, коли ідуть часи, що відкривають незвичайні спроможності для виявлення українського генія, коли мистецтво, підкреслюючи й нотуючи (!) зміну (?) в українській духовості (!), використовуючи, тепер тільки належно оцінений історичний матеріал з обсягу розвитку пластичної техніки в нашому минулому, – повинно стати справжнім авангардом в наступі молоді (!) всеукраїнської (!) культури на світову цивілізацію (!)”.

Чому це аж тепер ідуть часи, що відкриють незвичайні спроможності для виявлення українського генія, чому аж тепер наше мистецтво повинно стати авангардом. що наступатиме (!) на світову цивілізацію – не збагнеш. Якийсь месіанізм з польської романтичної доби, перемішаний з технічною термінологією. Чому ж у цьому самому числі “Ми” нападають на націоналістичний молодняк, що в інших органах перемелює ту саму авангардову публіцистику?

Читаючи такі теоретичні статті, яких багацько теж у книжці Липи, при всій симпатії для похвальних намірів їх авторів, повторяєш собі з жалем, що наші авангардисти, сперечаючись один з одним, заплутують саме те, що хочуть роз’яснити. Орудуючи весь час абстрактами, вони не журяться про точний зміст понять і складають дефініції та діагнози на підставі марив власної, сильно розбурханої уяви.

Навіть в оцінці на “Липневу отруту” В. Софроніва І. Дубицький вважає за свій обов’язок висловити острах, щоб у нас не утворилась “згодом література космополітичного типу”, який “для нації, що перебуває в стані своєї духової кристалізації, та ще не має політичної самостійності, є просто шкідливий”.

У тій самій книзі “Ми” чуємо про могутній національний ренесанс нашої духовості і зрілість до державності великого народу, а зараз поруч “загрозливе мemento” від факту, що якийсь автор спробував наслідувати таких майстрів новели, як Меріме та Мопассан.

Усі, кого болить загумінкова малоросійщина, прочитають з приємністю критику Гл. Лазаревського на брошуру М. Мухина “Драгоманов без маски”, видану “Вістником”. Мухин повівся з Драгомановим як малоінтелігентний донощик: вибрав з його життя та творів те, що треба було для доказу, що Драгоманів – москаль, шкідливий для нашої національної справи. Пікантне явище, що такі пропагандисти глобального націоналізму вміють при іншій нагоді тягти за волосся якогось справжнього москаля, доказуючи, що він – українець тому, що вродився на Україні, або мав тітку, яка з українцями пила чай.

Весь останній том “Ми” має дивно перемішані тони незріло-молодечої загонистості та короткозорості з поважною спробою зорієнтуватись у деяких проблемах європейської літератури.

* * *

**Пропагандова брошура про нашу літературу
“Ukrainische Literatur im Dienste ihrer Nation”, Verlag:
K. Suter & Cie, Bern. 1938, s. 92.**

Оця брошура, що саме появилася, має такі чотири нариси: Д-р Остап Грицай – “Тарас Шевченко і нинішня Україна”, Д. Николишин – “Націоналістичні течії в літературі Світської України”, Освальд Бургардт – “Сучасна література Західної України”, Євген Маланюк – “Київська школа неокласиків”. Її видало українське пресове бюро в Нью-Йорку через свою німецьку експозитуру. Цього тижня ми чули про неї в українській авдиції з Відня. Заголовок брошури вказує тему, до якої обмежились її видавці та автори. Брошура має сповнити пропагандивну роль і говорить здебільшого про літературу з погляду політичної пропаганди, навіть свідомо шукає такої пропаганди у творах.

З такого погляду Шевченко дав перший почин до українського націоналізму і став його “ідеологом” (!). Друга стаття має вже у самому заголовку термін “націоналістичний”, який часто у тексті точніше було б заступити терміном “національний”. Совісний і живий огляд Д. Николишина про національні мотиви у творах совітських письменників побудований на деякій логічній суперечності. Автор вказує на винищення українських письменників і творів більшовиками буцімто за те, що вони були “націоналістами”. Коли совітські письменники справді пропихали у своїх творах контрабандою націоналізм, то

совітська критика не полишилася у своїх доносах; у сучасній Німеччині теж не роблять інакше з контрабандистами комунізму. Нам здається, що українські совітські письменники були соціалісти, які боронили соціалістичний принцип національної рівноправності у своїх творах, виступали як патріоти, а патріотизм не мусить покриватись з націоналізмом, який принципово заперечує культурні впливи сусіднього народу, з яким ворогує і суперничає. Для московських комуністів таке становище було часто однозначне з “націоналізмом” і “фашизмом”, бо воно було подиктоване свідомою нагінкою, часто провокацією. Приймати за більшовиками термін “націоналізм” у відношенні до творів, що є тільки національні своїм духом, – це вводити повну плутанину в поняття.

Живо і цікаво написана стаття О. Бургґардта говорить теж тільки про таких письменників, яких критик вважає за націоналістичних бойовиків. Дивно, що після двох вступних прізвищ Франка і Стефаніка, нема там ні слова про Б. Лепкого, автора “Мазепи” і палких патріотичних поезій, ані про Карманського, автора “За честь і волю”, ані 100-відсоткового націоналіста в усіх своїх творах В. Пачовського, ані про К. Гриневичеву, ані про Р. Купчинського, О. Бабія, М. Матієва-Мельника, В. Софронова або Ф. Дутка. Зате є там такі молоденькі автори як Василь Ткачук, Іван Керницький та Наріжна, такі поети як Зореслав і... Боєвір, і велике місце займає Єндик і Микола... Чирський, автор популярної п'єси “Отаман-пісня”.

В цьому підході нема вже ніякої суперечності: коли за підставу оцінки творів критик бере кількість патріотизму, переробленого на гомінкі гасла і програмові заяви, поза літературою залишаються всі ті, що цього не роблять або роблять не так, як критикові приналежному до даної групи подобається.

Що в такій брошурі робить ціла група “неокласиків” під проводом Миколи Зерова, якій Маланюк присвятив окрему статтю? Відомо, що Зеров був оборонцем якнайстрогішої класичної лінії, що не дозволяла на ніякі актуальні суспільні теми. Рильський з цілої доби неокласичної школи, коли співпрацював із Зеровим, Филиповичем і Бургґардтом, теж як ці інші не йшов за громадськими мотивами. Але Маланюк у своїй статті хоче зрванжуватись Бургґардтові за його статтю. Бургґардт належав до неокласиків і у статті Маланюка займає таке саме винятково місце, як Маланюк у статті Бургґардта. Можна не сперечатись про те, чи ці виняткові місця їм належаться. Але виходить воно трохи незручно, мало об'єктивно. Але і на це є аргумент.

О. Бургґардт пише у своєму написі, що Донцов “у своєму поривному полемічному палі не є ніколи об'єктивний і принципово не хоче ним бути”. Що ж? Писати суб'єктивно про літературу може кожний, для цього не треба її досліджувати. Без огляду на всякі красномовні фрази літературний критик мусить бути об'єктивний, коли хоче, щоб до його оцінок ставились поважно ті, що цікавляться літературою. Правда, вільно оцінювати політичним діячам письменників і твори зі свого політично-ідеологічного становища, одних промовчувати, інших підвищувати задля політичної пропаганди. Але тоді вони не повинні обурюватись, коли те саме роблять їх вороги. Одні викреслюють з літератури імена, другі викидають із бібліотек твори, треті запроторюють письменників до в'язниць як ворогів держави. Принцип у всіх той самий, сильний, енергійний, але не має нічого спільного з методами літературної критики. Він нагадує метод вибивати вікна тим, які нам несимпатичні.

* * *

**Новий том поезії Євгена Маланюка
“Перстень Полікрата”, ліроепіка.
Видання Української Книгоспілки, Львів, 100 с.**

Коли брати на увагу всі книжки, то поезії появляються в нас може і більше, ніж в інших народів, зате як і в інших, якість стоїть далеко поза кількістю. Такий передовий поет як Маланюк, мусів чекати кілька років на видавця нової збірки. “Перстень Полікрата” містить поезії, що написані вже 12 і 14 років тому. Коли прирівняти цю збірку до попередніх Маланюкових, то вона, так мовити, у більше класичному тоні; немає в ній так багато гострих вигуків, різких, часто аж неприємних образів і “диких” почувань. Але як і в раніших, їх головний мотив це піднесений патріотичний настрій – дивна сполука меланхолії, історичних споминів і досить нез’ясованої туги за майбутнім, що запозичає зразки із давньої давнини, неясні, перемішані: невідомо, чи в тузі за державним ладом чи... анархією.

Маланюк прегарно володіє формою і цей його технічний хист часто дозволяє йому обмежитися грою образів і фраз, не захоплюючи глибше почувань. Справжній класик бачить ясно ідею вірша і цій ідеї підпорядкована кожна строфа аж до останнього рядка. Підзаголовок збірки Маланюка – “ліроепіка” – можна б уважати за характерну рису того напрямку у модерній поезії, представники якого найохотніше замазують межі між поодинокими жанрами літератури. Вони ані не описують зовнішнього світу, ані не передають точно всіх почувань. Така поезія, перевантажена водночас абстрактними поняттями замість реальних предметів, – ніби то ядерна у сильних висловах, збита від кількості коротких слів в одному рядку, а в цілому розлита у мрячних символах. Візьмімо для прикладу такі два сонети (без заголовку).

I.

Ми не зійшли ще з кону епопеї,
Ще крилимо в майбутнє гострий зір
Ось загуде наш думний день, як вир,
І ми ще раз спалахнемо для Неї.

А тут, де злидні, каліч і плебеї,
Нещадна ніч лежить на крижах гір.
Лиш в зимнім небі сяє, як докір,
Д’ямантове дубльве Кассіопеї.

Історія – прокляттям чорних чар –
Спочила тут, як мумія (чи моці?)
Корчма та жид, ясир та яничар,
Та звироднілі родичі татар...
Лиш в мертвій тиші цвинтарної прощі
Гірський потік камінну путь полоще.

II.

Стомились бути полем бою, полем,
Що байдуже приймає щедру кров.
Коритися сей нарід був здоров,
Молив віки, як ми тепер ось молим.

А він все пухне, той всесвітній Голем –
Мертвеччино матерії, маро!
Та вдарить день і загуде Дніпро
Й хрестом своїм ми ідола розколем.

Сховавши зір і світла біжучи,
Щезатиме слизьке, гниле, подвійне
У димну тьму, що хаос кричить.
Майбутнє ж знов різьбитимуть мечі
При смолоскипах, що запалють війни
В цей чорний час. Отсе тепер. Вночі.

Читач може догадуватися, що тут іде про наше відношення до майбутності нашого на народу. Коли так, то не легко буде уявити собі історію цього народу, як прокляття чорних чар (?!), що заважило на ній і зробило з неї мумію чи моці. Останніх два рядки рефлексії про цвинтарну площу з гірським потоком можуть мати відношення до чого завгодно, тільки не до минулого або сьогочасного якогось народу.

Що таке “дубльве Кассіопеї”, що сяє як докір, – не знаємо. У третьому сонеті поет уживає термінів: слизьке, гниле і подвійне, мабуть, у чисто німецькому

розумінні, яке через додаток “дас” – стає іменником і має в нас значення слизі, гнилі і подвійності. Що значить “народ був здоров коритися?” Звідки Голем, Дніпро, мертвечина матерії, димна тьма, що кричить хаосом? Усе це не має навіть підмету – мабуть, “ми”, від якого повинен би починатися увесь сонет. А вже останні два рядки, що говорять про майбутнє, кінчаються словами “тепер” і замазують усе не то символами, не то звичайною фразою.

При оцінці поета не слід вибирати його найслабші вірші, а найкращі. Гарних найде читач у тій збірці стільки, що вони не розчарують його, коли він поцікавиться збіркою, чи то з огляду на самого автора, чи на стан нашої сучасної поезії. Але чим більший поет, тим менше йому вибачають, згадуючи вже його попередні осяги. Ніхто з нас, шануючи Маланюка як талановитого поета, не зможе вибачити йому претензійно-публіцистичних строф у такому тоні:

І от – звучить органом ураган:
Наполеона змінює Бетховен,
Щоб в нервах (!) диригентської руки

Тримать музику епохально-гулку (!)
Життійні (!) споживаючи (!) роки
В прозорій тиші празького провулку.

Маланюк залюбки уживає архаїзмів, таких як “древній” або “плоть”, “виспренніх” (?) словах, а при цьому зовсім непотрібно таки досить російських і польських слів, не відчуваючи, що вони чужі, як наприклад: рок (призначення), ввись (уверх), двісті літ н а з а д, ковиль (тирса), роковане (призначене), канати (линви), глечер (льодовик), шерег (ряд, низка, черга), нестерельність, нурт, пароль, верни (в значенні “вернися”), вируючий (!). Є теж і граматичні помилки, напр., стерігли (стерегли), подоріж (подорож), вдералася (зам. “вдиралася”), жреці (зам. жерці) і неможливі ліценції “простір в (!) привидах”, або “гір в (!) срібних”.

...Затінить красу й
Стигматами.

Заввага на початку книжки, що автор застерігає собі особливості правопису – поганий приклад для всіх, які вважають, що кожний може писати по-своєму; писати “се” замість “це” сьогодні нічим невиправдана примха, а писати раз “кіммерійській”, і “балтійська” – це не правопис, а його брак.

Вступна стаття та підготовка текстів
Олесі Омельчук
м. Київ

Отримано 16 січня 2019 р.